

Kiss Andor

Egy „hevenyészett gyorsanírt szöveg“

Bibó István szegedi „Politika” című főkurzusáról

A megérlelt gondolat alakká formálására az elmúlt évtizedben megkezdődött a Bibó István-i életmű kritikai célú elemzése. A múlt század e meghatározó társadalomtudósának memorábilis munkássága alapos, széles publicitással rendelkezik. Azonban e számtalan cikk, tanulmány mellett elengedhetetlen feladat azoknak a leveleknek, jegyzeteknek, elfekvő kéziratoknak a feltárását a kiadását elősegíteni, melyekkel tovább árnyalható s adott esetben új ismeretekkel bővíthető a jogtudós, politológus, gondolkodó nézetrendszerének alakulása, változása. Tulajdonképpen e munkához kapcsolódik az a vállalkozás, melynek keretén belül megkezdődött Bibó István szegedi előadásainak közreadása.

Bibó Istvánt 1946. július 22-én a Magyar Köztársaság elnöke nevezte ki a Szegedi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának politikai tanszékére mint egyetemi nyilvános tanárt. Hivatalosan 1950 őszéig működhetett, amikor is a kar dékánja „illetékes helyről nyert felhívás alapján” levélben kéri Bibót, hogy adja be nyugdíjazási kérelmét. Az egyetemen eltöltött éveinek legintenzívebb szakasza az 1946/47-es tanév, amelyben a nemzetközi jogi előadások és szemináriumok mellett, s a „Bevezetés az államtudományokba”, illetve „A demokrácia problémái” című előadásán kívül heti öt órában tartotta „Politika” című főkurzusát. A „Politika” kurzusait a következő tanévben már nem ismételte meg, mert a kulturális kormányzatnak e tárgyra vonatkozó marxista szellemű egyeztetésével nem akart azonosulni. A MTA Közgyűjteménye (Kt Ms 5116/12-21) őrzi ebből az időszakból származó – fentebb már említett – jegyzeteit. Ezek a szövegek gondosan megszerkesztettek, azonban keletkezésük körülményéből származóan magukon viselik azokat a didaktikus jegyeket, melyek abból adódnak, hogy nem nagy nyilvánosságnak szánt tanulmányokat írt, hanem olyan „hevenyészett gyorsanírt szövegeket”, melyek a szóbeli kifejtést segítették. Ebből következően kérdésfeltevései s az azokra adott válaszok igen világosak, így néhány ponton éppen ezért kevésbé árnyaltak. Szilágyi Sándor is felhívja a figyelmet arra, hogy az előadások során „fogalomtisztázó és világnézeti alapvetés vezet be a történelmi fejtegetéseket, a jelen helyzet elemzését és a megoldás útjának vázolását.”¹

A most bemutatásra kerülő részlet a „Politika” című főkurzusához írott előadásjegyzetből származik, melynek nívója, hogy a bibói életműben hasonló jellegű összefoglaló, rendszerezett politikaelméleti fejtegetésekkel nem rendelkezünk. Bibó, miközben az európai társadalomfejlődés folyamatát jeleníti meg, mintegy beemeli olvasóját egy olyan optimista jövőképbe, melynek alapvető normatívája a hatalomgyakorlás humanizált formájával megvalósított állami társadalomszervezés, s a teljes emberi szabadságot megvalósító államtársadalmi kapcsolat perspektívája. Az előadás eszmei és élményanyaga is ennek megvalósításához szükséges ismeretek s kritikai elemzések szövedékében jelentkezik. Ugyanis, míg az előadás első egységében az állam – hatalom avagy a „hatalom humanizálásának” folyamatát mutatja be, addig a második egység a társadalom „kis körein” felépülő „társadalmiasodás” élményét adja. E két folyamat kunkludálása a szabadság irányába mutató fejlődés, mely nem egy biztos kijelölt, szükséges fejlődési út, hanem a választható legjobb, melynek megvalósításához azonban elengedhetetlen a cselekvő közösség s a funkciójával s korlátaival tudatosodó állami hatalom. Azonban az ily szabadságra épülő politikai szféra biztosításának két szabályozó normatív eleme is van: a népszuverenitás, illetve az államhatalmi ágak elválasztásának elve. Ennek tudatosítását és valóságos élménnyé válásának programját adja Bibó. De ez esetben sem kizárólag elvi axiómákat gyárt, hanem a cselekvés módját is megadja azzal, hogy a fennálló társadalmi és politikai szerkezet szétbontását s a nyugati típusú struktúra beemelését javasolja. Pontosabban az e társadalmi modellhez való közeledést, de nem egy az egyben való átvétellel, hanem egy hosszabb fejlődés eredményeképpen, melynek folyamán kialakul az a hatalmi és társadalmi viszony, melynek fundamentuma a szabadság kis körein élő öntevékeny, szabadságukkal élni tudó közösség.

A forrásrészletet megelőzően – mely a fentebbi gondolatok tükrözete – Szilágyi Sándor megállapítása juthat eszünkbe, aki a következő gondolatokkal emlékezett vissza Bibó Istvánra: „Arra a kérdésre, hogy ki is volt Bibó István, aligha van találhatóbb válasz, mint amit egyik tisztelője mondott: „a politika tanára.” Azért talál ez a meghatározás, mert Bibó István egész élete során mást sem tett, mint nagy türelemmel magyarázott.”²

¹ Szilágyi Sándor: *Ostinato. Esszék, tanulmányok. Új Mandátum, Bp., 1999., 139. p.*

² *Uo.: 155. p.*